

ΟΙ ΚΟΡΥΦΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ

Για τα 80χρονα του Γιάννη Ρίτσου

Του ΠΑΝΙΚΟΥ ΠΑΙΟΝΙΔΗ

Ο ΤΑΝ Ο ΜΕΓΑΛΟΣ Γάλλος ποιητής Λουί Αραγκόν γιόρταζε τα 80χρονα του ο καλός του φίλος, ο σημερινός τιμώμενος, ο Γιάννης Ρίτσος τούγραψε το πιο κάτω αφιέρωμα:

Λουί
εσύ ο αιώνιος έφηβος
πως μπορεί νάσαι 80 χρονών
και πως μπορεί
νάσαι μόνο 30 χρονών.
Εσύ που βίωσες κι έπραξες
την αιωνιότητα.

Έχω την άποψη ότι το θαυμάσιο αυτό αφιέρωμα θα μπορούσε κάλλιστα νάχε γραφτεί για τον Γιάννη Ρίτσο με την ευκαιρία των δικών του 80χρονων που κλείνουν τη σημαδιακή μέρα της 1ης του Μάη.

Πράγματι ο Γιάννης Ρίτσος δεν έχει ηλικία. Πάντα νέος, θεικός θάλεγε κανείς στο παράστημα, πάντα στο πιο προχωρημένο φυλάκιο της ζωής κι ας βρισκόταν πάντα στο μάτι του τυφώνα. Δεκατίες ολόκληρες η φωνή του κυριαρχεί όχι απλώς στον ελληνικό ποιητικό στίβο αλλά και αντιπροσωπεύει σ' όλα τα πλάτη και μήκη του πλανήτη ό,τι καλύτερο έχει να προσφέρει η σημερινή Ελλάδα στον παγκόσμιο πολιτισμό.

Δεν υπάρχει ίσως, διεθνώς άλλος πιο καθολικά αποδεκτός Έλληνας ποιητής από τον Ρίτσο. Δέχονται τον Ρίτσο παντού, τον δέχονται και τον αποστηθίζουν και τον μελετούν κάνοντας τον φλόμπουρο αγώνα εκείνοι που παλεύουν στην πρωτοπορία των λαών τους για την εκβάρθρων αναδιάρθρωση της, τον δέχονται όμως και τον μελετούν και πρόσωπα με απλώς μια διάθεση αναζήτησης και αμφισβήτησης.

Ο ίδιος μούλεγε κάποτε σε μια απ' εκείνες τις ανεπανόλητες στιγμές των επισκέψεων μου στο σπίτι του, εκεί στην Μιχαήλ Κόρακα 39, δυο βήματα από τη στάση του ηλεκτρικού του Αη Νικόλα στην Αθήνα, πως διαφορετικοί άνθρωποι τον βλέπουν από διαφορετική σκοπιά. Οι Γάλλοι κριτικοί λ.χ. βλέπουν την κοινωνικότητα της ποίησης τους μέσα από την αισθητική της καταξίωση. Οι Αγγλοι από την άλλη βλέπουν το στοχασμό και την φιλοσοφικότητα του στίχου του.

Ο Λουί Αραγκόν, πού το 1958 πρωτοανακαλύπτοντας τον Ρίτσο έκανε την τολμηρή προφητεία πως ήταν ο μεγαλύτερος από τους ζώντες ποιητές, τόνιζε πάντα πως έβλεπε στην ποίηση του τον «συγκλονισμό μιας αποκάλυψης». «Πρόκειται — έλεγε ο μεγάλος αυτός Γάλλος ποιητής — για την αποκάλυψη ενός ανθρώπου και το βάθος μιας χώρας...».

Και μια και βρισκόμαστε στις κρίσεις θάθελα να παραθέσω επιγραμματικά εκείνο που επεσήμανε ο καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης Γ.Π. Σαββίδης κατά την ανακήρυξη του Ρίτσου σαν επίτιμου διδάκτορα του Πανεπιστημίου σαν προσφορά του ποιητή στα Ελληνικά γράμματα.

Πρώτο, το ότι η ποσότητα δεν είναι ασυμβίβαστη με την ποιότητα — οι τίτλοι των βιβλίων του Ρίτσου — ποίηση, πεζό, δοκίμιο, μεταφράσεις ξεπερνούν τους 100. «Η αστέρευτη ροή της ποίησης του — τονίζει ο κ. Σαββίδης — ελέγχεται και διυλίζεται συνεχώς από την άγρυπνη, ξύπνια καλλιτεχνική και κοινωνική συνείδηση του ποιητή».

Δεύτερο, το ότι «η κοινωνική και πολιτική ποίηση δεν είναι καταδικασμένη να κινείται ανάμεσα στην αρνητική σάτιρα ή στην επικαιρική, κομματική συνθηματολογία».

Τρίτο, το ότι κατάθεσε την εμπειρία μιας ολόκληρης ζωής κι ενός ολόκληρου κόσμου μέσα από την καταγραφή «χιλιάδων εικόπων, αντικειμένων, χειρονομιών και στιγμιότυπων της καθημερινής ζωής», όλων φορτισμένων συναισθηματικά.

Τέταρτο, το ότι ο αίσθημα της συντροφικότητας, που τον διακατέχει τον έσπρωξε στην μεγαλύτερη δυνατή φραστική απλότητα και κυριολεξία χωρίς να φτωχίνει τη γλώσσα. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα κάπως χρονολογικά.

Στη στήλη της αλληλογραφίας του Λογοτεχνικού Περιοδικού της Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας της 9/11/1927 ο αρχισυντάκτης του Ηρακλής Αποστολιδής έγραφε στον ανώνυμο νεαρό, που τον κατάκλυζε με ποιήματα με τη διαμελισμένη υπογραφή ΡΙΤ...ΣΟΣ: «Εξαιρετικώς για σας, επειδή το τραγούδι σας είναι γεμάτο πόνο, ειλικρίνεια και αίσθημα θα βάλουμε ό,τι μας ζητείτε... Όταν ποεί κανείς πραγματικά, βγαίνει ποίηση και όχι αερολογήματα...». Τότε ο Γιάννης Ρίτσος (τόνομα του θα το αποκάλυπτε αργότερα) ήταν 18 χρόνων, είχε όμως αρχίσει να γράφει προτού καν κλείσει τα 12, όταν βρισκόταν ακόμα στη μικρή του πολιτειούλα την Μονεμβασιά και τούτο μαζί με το πιάνο που έπαιζε, το τραγούδι που τραγουδούσε, τα σχεδιάσματα του. Όταν θα τέλειωνε το Γυμνάσιο και θα πήγαινε στην Αθήνα γι' αναζήτηση δουλειάς θα μετέφερε στις αποσκευές του και μια φοβερή οικογενειακή τραγωδία — το θάνατο του αδελφού του και της μάνας του, μέσα σε τρεις μήνες από φυματίωση. Μια τραγωδία, που θα κλιμακωνόταν πιο ύστερα με την τρέλλα του πατέρα και της μιας αδελφής και θα τον κυνηγούσε σ' όλη του τη ζωή έτσι που τελικά θα μετατρεπόταν ουσιαστικά στον πυρήνα της όλης του δημιουργίας. Η τραγωδία του νεκρού σπιτιού θάσμιγε σιγά - σιγά και θα δονόταν με την τραγωδία μιας γενιάς, με την τραγωδία της ίδιας της Ελλάδας. Και θάταν αυτό το δέσιμο μια ευλογία, ένα πανηγύρι για την ελληνική αλλά και την παγκόσμια ποίηση. Κι είχε τέτοιο βαθμό πυκνότητας αυτός ο τραγικός πυρήνας, ο προσωπικός κι ο κοινωνικός, που θάντεχε το βάρος ενός έργου, όχι μόνο μοναδικού σε όγκο και ποιότητα, αλλά και μοναδικού από πλευράς οικουμενικότητας. Δεν υπάρχει σχεδόν γλώσσα στην οποία να μην έχει μεταφραστεί ο Ρίτσος.

Ούτε και ο ίδιος ο ποιητής δεν έχει τον πλήρη κατάλογο των έργων του, που κυκλοφόρησαν εκτός Ελλάδας. Όπως και των δοκιμίων που γράφτηκαν και γράφονται από μελετητές και φοιτητές ακόμα πούκαναν τη διδακτορική τους διατριβή πάνω σε πτυχές του έργου του.

Κι αυτός ο κατακλυσμός έργων Ρίτσου και για τον Ρίτσο που παρατηρείται σ' όλα τα κέντρα της παγκόσμιας κουλτούρας και στον σοσιαλιστικό αλλά και στον καπιταλιστικό κόσμο αρχίζει σιγά - σιγά να δημιουργεί κάτι σαν σχολή, που επηρεάζει είτε άμεσα είτε έμμεσα τη νέα ποιητική δημιουργία διεθνώς.

Μπορούμε να πούμε ότι κανένας άλλος Έλληνας ποιητής δεν τιμήθηκε εν ζωή και δεν καταξιώθηκε όσο ο Γιάννης Ρίτσος. Ο Γ. Βαλέτας τονίζει σ' ένα του κείμενο για τον Ρίτσο ότι «κανείς ποιητής μας δεν αξιώθηκε στο πρώτο του φανέρωμα μιας τόσο απόλυτης αναγνώρισης». Πέρα από τα εγκωμιαστικά σχόλια του Αποστολίδη για τον ανώνυμο 18χρονο ποιητή, υπάρχει εκείνος ο ανυπόκριτος θαυμασμός του Πατριάρχη της Ελληνικής ποίησης Κωστή Παλαμά, που βρήκε την έκφραση του στο γνωστό επίγραμμα που έγραψε κι αφιέρωσε στον Ρίτσο αμέσως μόλις διάβασε την συλλογή του «Το τραγούδι της αδελφής μου». (1937).

«Το ποίημά σου το μικρό, το ζουν ηχώ κι αιθέρας καθάριος όρθρος της αυγής, μηνάει το φως της μέρας.

Σε μια φρικίαση τραγική χαμογελάει μιας πλάσης ρυθμός.

Παραμερίζουμε, ποιητή για να περάσεις».

Κι υπεράσπισε εκείνο τον θαυμασμό του ο Παλαμάς με πείσμα αντιμετώπιζοντας επικρίσεις από τους λογίους και τους τυφλωμένους, ιδεολογικά για τη «βιασύνη του» να επιβάλει ένα νέο αριστέρο μάλιστα ποιητή

Κι ο Κλέων Παράσχος κρίνοντας την πρώτη συλλογή του Ρίτσου «Τρακτέρ» (1934) υπογράμμισε το αβίαστο κι ορμητικό κύλισμα των στίχων της, το αληθινό της πάθος, την τολμηρή κι ελεύθερη σκέψη που τη διαπερνά, το διθυραμβικό αίσθημα της ζωής που αποπνέει. Προσήγγιζε στο «Τρακτέρ» ο Ρίτσος κατά μέτωπο τα προβλήματα των καιρών, μαστίγωνε εκείνους που προσπαθούσαν να μείνουν μακριά από τη ζωή, σε γυάλλινους πύργους, χαιρέτιζε μ' ενθουσιασμό τη «συντρόφισσα Ρωσία». Η ποίηση εδώ μετατρέπονταν σε όπλο, αποκτούσε ποιητική μορφή η επαναστατική αισιοδοξία. Στις «Πυραμίδες», που θ' ακολουθήσουν ο Ποιητής, πούταν ήδη ενταγμένος στο πολιτιστικό κίνημα της Αριστεράς «Πρωτοπόροι», συλλαμβάνοντας τ' ανησυχητικά μηνύματα των καιρών, έστρεψε το πληθωρικό του ποιητικό ταλέντο ενάντια σ' εκείνους που προετοιμάζαν ένα πολεμικό μακελιό.

Τον επόμενο χρόνο θ' αρχόταν το κλασικό πια έργο του Ρίτσου «Επιτάφιος». Στις 9 του Μάη του 1936 θα ματοκύλιζαν στη Θεσσαλονίκη διαδήλωση των καπνεργατών. Την άλλη μέρα στον «Ριζοσπάστη» η φωτογραφία μιας μάνας που κρατούσε το σκοτωμένο παιδί της θάκανε την καρδιά του ευαίσθητου Ποιητή να σπαράξει. Γράφτηκε ο «Θρήνος της Μάνας» σε δίστιχα κρητικά, 15σύλλαβα. Το ποίημα κυκλοφόρησε σε βιβλίο σ' έκδοση του «Ριζοσπάστη» ένα μεγάλο μέρος όμως κατασχέθηκε και κήκε στις Στήλες του Ολυμπίου Διός από τη δικτατορία του Μεταξά, πούχε επιβληθεί δυο μήνες πιο ύστερα.

Στο μεταξύ ξετυλιγόταν άλλα προσωπικά δράματα μέσα στη ζωή του Ποιητή. Η φυματίωση πούχε κτυπήσει και τον ίδιο και τον είχε στείλει στην Σωτηρία για τρία ολόκληρα χρόνια, επανήλθε με μια νέα υποτροπή, και μια νέα αναγκαστική παραμονή σε σανατόριο. Στο μεταξύ πλάϊ στον πατέρα του, που βρίσκονταν ήδη στο δημόσιο ψυχιατρείο, πήγε και η μια αδελφή του. Σε λίγο ο πατέρας θάφευγε. Απ' εκείνα τα όλο πόνο και σπαραγμό βιώματα είναι που θα γεννιούνταν το «Τραγούδι της αδελφής μου» που θα προκαλούσε και το Επίγραμμα του Παλαμά.

Ο Ποιητής ψάχνοντας πια για άλλες διαστάσεις στο δραματικό στοιχείο, οδηγείται προς τον αρχαίο τραγικό τόνο, προς τα θέματα της αρχαίας τραγωδίας με τις τιτανικές συγκρούσεις, προς τα μεγάλα φιλοσοφικά προβλήματα.

Προσαρμόζοντας στην προσωπική του ευαισθησία την ιστορική ή μυθολογική αίσθηση ~~έδινε με τη μορφή του τραγικού~~ χορού εκείνο που ο ίδιος ονομάζει «Τέταρτη Διάσταση». «Μια αίσθηση, όπως εξηγεί ανεξήγητης μοναδικότητας του ανθρώπου, των αναγκών του και των δυνατοτήτων του».

Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής ο Ρίτσος αν και μ' επίδεικνωμένη και πάλι την υγεία του, γεγονός που τον αναγκάζει να παραμένει τον περισσότερο σχεδόν καιρό στο κρεβάτι, γράφει συνέχεια. Συνθέτει την αντιστασιακή του εποποιία «Η τελευταία προ Ανθρώπου εκατονταετία» γράφει τη «Δοκιμασία» και τα πρώτα του θεατρικά έργα. Επίσης το μυθιστόρημα «Στους πρόποδες της σιωπής», που κήκε στα Δεκεμβριανά και το πεζό «Αριόστος ο προσεχτικός αφηγείται στιγμές του βίου και του ύπνου του».

(Συνεχίζεται)

Β' (Τελευταίο)

Σ Ε ΣΥΝΕΧΕΙΑ η ζωή του Ποιητή ακολούθησε πιστά και χωρίς καμιά απολύτως παρέκκλιση τις δραματικές περιπέτειες της Ελληνικής Αριστεράς. Και η ποιησή του έγινε ο σεισμογράφος της εποχής, η ξύπνια, η αδούλωτη ψυχή του λαού. Το 1948 εξορίστηκε στη Λήμνο, όπου έγραψε το «Καπνισμένο Τσουκάλι» και τα δυο «Ημερολόγια Εξορίας». Απ' εκεί μεταφέρθηκε στη Μακρόνησο, κι έδωσε τη νέα του μαρτυρία με τον «Πέτρινο χρόνο». Το 1950 απολύθηκε βαρειά άρρωστος για να ξανασυλληφθεί σ' ένα μήνα, να ξανασταλεί στη Μακρόνησο κι απ' εκεί στον 'Αη Στράτη όπου έγραψε τις «Γειτονίες του Κόσμου», το «Γράμμα στον Ζολνί Κιουρί», το «Ποτάμι κι εμείς», τον «Ακροβολισμό» και τον «'Ανθρώπο με το γαρύφαλλο». Απολύεται το 1952.

Αυτή η αλυσίδα των τόπων εξορίας επαναλήφθηκε και το 1967-70, στα χρόνια της Χούντας - Γυάρου, Παρθένι - Λέρου, απομόνωση στη Σάμο!

Τονίστηκε επανειλημμένα ότι η ελληνική λογοτεχνία πλούτισε το θησαυροφυλάκιο της παγκόσμιας τέχνης με την ποίηση των φυλακών και των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Και η κεντρική θέση σ' αυτή τη συνεισφορά ανήκει οπωσδήποτε στο Ρίτσο. Εν τούτοις θ' αδικούσαμε την ποίηση Ρίτσου αν της βάζαμε μια τέτοια ετικέτα και την περιορίζαμε μέσα σ' ένα πλαίσιο. Όταν διαβάσεις ποίηση Ρίτσου, όποιο και νάναι το θέμα της, έχεις την αίσθηση ότι διαβάζεις μια ιστορία που χάνεται στο άπειρο. Οι αυστηροί, δογματικοί προσδιορισμοί και τα τετραγωνάκια είναι εντελώς ξένα, άσχετα με το Ρίτσο, την αισθητική του και το έργο του. Η δύναμη σύλληψης και μετουσίωσης στο Ρίτσο της ζωής στη σφαιρική της, στην απέραντη της ποικιλία και πλούτο και σ' όλα τα επίπεδα, είναι καταπληκτική. Κι όλ' αυτά συντελούνται με τον πιο, φαινομενικά, αβίαστο, τον πιο οικείο, τον πιο σεμνό, τον πιο καθολικά αποδεκτό τρόπο. Σε σημείο που μπορείς να πεις «Μα, πήρε το λόγο από το στόμα μου». Αυτό ακριβώς το πάθος στην απλότητα είναι που επεσήμανε κι ο Αραγκόν όταν χαιρέτιζε το Ρίτσο και τον αποκαλούσε «το μεγαλύτερο ζώντα ποιητή».

Ποτές δεν κραυγάζει ο Ρίτσος, δεν υψώνει τον τόνο της φωνής του, ξέρει όπως τονίζει κι ένας μελετητής του, ότι «ποίηση δεν είναι κήρυγμα, υπάρχει σαν ένα φως ανάμεσα στα σύννεφα». Ο ίδιος αναφερόμενος στο Μαγιακόφσκι, που τον αγαπούσε χωρίς να έχει επηρεαστεί από το πρότυπο του, παρατηρεί:

«Οι πρώτες κραυγές του ενθουσιασμού και του θαυμασμού παραχωρούν τη θέση τους σε μια πιο σιωπηλή περίσκεψη. «Φτιάχνω τις φράσεις στο πρότυπο των κραυγών» είχε πει ο Μαγιακόφσκι. Οι σημερινοί ποιητές θα μπορούσαν να πουν πως φτιάχνουν τις φράσεις πάνω στο πρότυπο της απλής συνομιλίας, της εμπιστευτικής, ίσως από φόβο πως αυτό που λένε ακουστεί ή δεν ακουστεί. Θάθελα να πω, μ'

όλο τον κίνδυν στην φιλολογικό- τητας αυτής της έκφρασης, πως «φτιάχνουν τις φράσεις τους πά- νω στο πρότυπο της σιωπής».

Κι αλλού στον πρόλογο του στα «Συντροφικά Τραγούδια» (1981), όπου συγκεντρώθηκαν ποιήματά του, που δημοσιεύτη- καν κατά καιρούς σ' εφημερίδες και που τα θεωρούσε ευκαιριακά, περιστασιακά, τονίζει πάλι, ότι δεν είναι αρκετό εφόδιο της αι- σθητικής «το αίσθημα, η πηγαϊό- τητα, η ειλικρίνεια, οι μεγάλες ιδέ- ες, οι ηθικές αξίες». «Η αισθητική περνά απ' άλλες μεταμορφώ- σεις»!

Αυτές οι μεταμορφώσεις βρή- καν στο Ρίτσο ένα ιδανικό εκφρα- στή. Έγινε ο Ποιητής των απλών πραγμάτων. Λέει: «Πίσω από απλά πράγματα κρύβονται για να με βρείτε / αν δεν με βρείτε θα βρείτε τα πράγματα».

Εκεί όπου άλλοι ακολουθού- σαν την αντίστροφη πορεία προς τις αφηρημένες έννοιες και προς τους ακροβατισμούς στο χώρο του ονείρου και του παράλογου, ο Ρίτσος έπαιρνε το δρόμο πού- φερνε κατ' ευθεία στ' απλά, τα περιφρονημένα πράγματα και τ' αντικείμενα, στις ρίζες. Στο «Κα- πνισμένο Τσουκάλι» που γρά- φτηκε στην εξορία το 1948 λέει:

«Και να αδελφέ του που μά- θαμε να κουβεντιάζουμε / ήσυχα - ήσυχα κι απλά / Κα- ταλαβαινόμαστε τώρα - δε χρειάζονται περισσότερα / Κι αύριο λέω θα γίνουμε ακόμα πιο απλοί, / θα βρούμε αυτά τα λόγια που παίρνουν / το ίδιο βάρος σ' όλες τις καρδιές σ' όλα τα χείλη».

Και πιο κάτω:

«Όπως εσύ, αδερφέ μου, ξέ- ρεις / πως από τούτα τ' απλά λόγια / από τούτες τις απλές πράξεις, από τούτα / τα απλά τραγούδια / μεγαλώνει το μπόι / της ζωής, μεγαλώνει ο κόσμος, / μεγαλώνουμε».

Κι ακόμα:

«Κι όχι να πείτε πούκανα και τίποτα σπουδαίο / μόνο που πέρασα κι ακούμπησα στον ίδιο τοίχο που ακουμπήσατε, συντρόφια μου, / ... μόνο που φόρεσα τις ίδιες χειροπέ- δες που φορέσατε / μόνο που πόνεσα μαζί σας κι ονει- ρεύτηκα μαζί σας / μόνο που σε βρήκα και με βρήκες, σύν- τοφε».

Με πόση ορμή αναδύονται εδώ τ' απλά πράγματα, οι απλές ανεπιτήδευτες αλήθειες, πως αρχίζουν να ζουν μια δική τους ζωή τα καθημερινά και τα «ασήμαν- τα», πώς αποκτούν τ' απλά λόγια κι οι απλές πράξεις μια μεγαλοπρέ- πεια που επιβάλλεται με τη λιτή αυστηρότητά της.

Η πορεία προς τ' απλά πρά- γματα οδήγησε νομοτελειακά τον ποιητή και προς το αλφαβητάριο, την αρχή...

Λέει στο ΑΒΓ.

«Απ' την αρχή μαθαίνουμε το αλφάβητο / Απ' την αρχή μαθαίνουμε τον φόβο και τον πόνο / Απ' την αρχή μαθαί- νουμε την ζωή και τον θάνατο / ... Μια και μάθαμε, σύν- τροφοι, να πεθαίνουμε / μά- θαμε και να ζούμε σύντροι- φοι / Η λευτεριά είναι κοντά».

Πόση κινητικότητα υπάρχει μέ- σα σ' αυτούς τους στίχους, πώς λειτουργεί το νυστέρι έτσι όπως κόβει δεξιά κι αριστερά φτάνον- τας μέχρι το κόκκαλο, πόσο αρι- στουργηματικά προβάλλεται η διαλεκτική ενότητα της ζωής και του θανάτου, πώς μια ήρεμη κουβέντα ξετινάζεται κι απογειώ- νεται αποκαλύπτοντας μια άλλη συγκλονιστική όψη της ζωής!

Αυτός είναι ο Γιάννης Ρίτσος, πάντα καινοτόμος, πάντα στην κορφή του φουσκωμένου κύμα- τος, που επελαύνει, μια ολοζών- τανη, ανάγλυφη προσωποποίη- ση της διαλεκτικής σκέψης, μια πύρινη ρομφαία της επανάστα- σης.

Μιλώντας ο Ρίτσος στην Εται- ρία Σπουδών στην Αθήνα είπε: «Η ποίηση είναι μια πάλη σώμα με σώμα με τον ίδιο το θάνατο για να διευρυνθούν τα όρια της θνητό- τητας μας ως την αθανασία».

Ολόκληρη η φετινή χρονιά εί- ναι για την Ελλάδα και τα ελληνι- κά γράμματα Χρονιά Ρίτσου. Εί- ναι όμως και διεθνώς Χρονιά Ρί- τσου. Και σ' αυτούς τους γιορ- τασμούς συμμετέχει και η Κύ- προς.

Ο Ρίτσος είχε πάντα μια ιδιαι- τερή σχέση με την Κύπρο. Ο «Αποχαιρετισμός» του, το αφιέ- ρωμα του στον Γρηγόρη Αυξεν- τίου και τη θυσία του ήταν ένα υπόδειγμα αγωνιστικής ποίησης μεγάλου βεληνεκούς. Κι ύστερα εκείνος ο «Ύμνος και Θρήνος» 1974 πούρθε στη στιγμή την πιο εφιαλτική όταν ο λαός μας δεχό- ταν θανατηφόρα, αιματηρά χτυ- πήματα από ξένους εισβολείς ήταν ένα θαυματουργό βάλαμο στις πληγές μας. Θυμάμαι όταν με κάλεσε ο Ρίτσος για να μου δώσει το χειρόγραφο με πόση ευλάβεια το απίθωσε στα χέρια μου. Τόγραφε μέρα και νύχτα, όπως μούπε, κι η καρδιά του έσταζε συνέχεια αίμα για το λαό μας.

Η πρώτη άμεση επαφή του Ρί- τσου με την Κύπρο έγινε πριν δέ- κα ακριβώς χρόνια, στα 70χρονά του. Λειτουργήσε εκείνη η επί- σκεψη τότε σαν κέντρισμα στην πνευματική μας ζωή. Τον είχε υποδεχτεί ολόκληρη η πνευματι- κή Κύπρος, πούβλεπε στο πρό- σωπο του ένα μπροστάρη Ποιητή - Αγωνιστή με κεφαλαίο. Είμαστε βέβαιοι ότι και η προσεχής πα- ρουσία του Ρίτσου στο νησί θα μετατραπεί σε καλλιτεχνικό γε- γονός πρώτου μεγέθους.

ΠΑΝΙΚΟΣ ΠΑΙΟΝΙΔΗΣ
(0μιλία στη Λεμεσό στις 4/4/88)